

Jaarrapportage 2008

WOT-04-003 Advisering Natuur & Milieu

werkdocumenten

Wot
Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu

WAGENINGENUR

For quality of life

Jaarrapportage 2008

WOT-04-003

Advisering Natuur & Milieu

Werkdocument 134

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu

Wageningen, Februari 2009

De reeks 'Werkdocumenten' bevat tussenresultaten van het onderzoek van de uitvoerende instellingen voor de unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu (WOT Natuur & Milieu). De reeks is een intern communicatiemedium en wordt niet buiten de context van de WOT Natuur & Milieu verspreid. De inhoud van dit document is vooral bedoeld als referentiemateriaal voor collega-onderzoekers die onderzoek uitvoeren in opdracht van de WOT Natuur & Milieu. Zodra eindresultaten zijn bereikt, worden deze ook buiten deze reeks gepubliceerd.

Dit werkdocument is gemaakt conform het Kwaliteitshandboek van de WOT Natuur & Milieu en is goedgekeurd door Paul Hinssen (deel)programmaleider WOT Natuur & Milieu.

WOT-werkdocument 134 is het resultaat van een onderzoeksopdracht van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL), gefinancierd door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV). Dit onderzoeksrapport draagt bij aan de kennis die verwerkt wordt in meer beleidsgerichte publicaties zoals Natuurbalans, Milieubalans en thematische verkenningen.

©2008 **Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu**
Postbus 47, 6700 AA Wageningen
Tel: (0317) 48 54 71; Fax: (0317) 41 90 00; e-mail: info.wnm@wur.nl

De reeks WOT-werkdocumenten is een uitgave van de unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, onderdeel van Wageningen UR. Dit werkdocument is verkrijgbaar bij het secretariaat. **Het document is ook te downloaden via www.wotnatuurenmilieu.wur.nl.**

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Postbus 47, 6700 AA Wageningen
Tel: (0317) 48 54 71; Fax: (0317) 41 90 00; e-mail: info.wnm@wur.nl; Internet: www.wotnatuurenmilieu.wur.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vervoelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. De uitgever aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Woord vooraf

Sinds 1 januari 2005 worden de Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu uitgevoerd onder de voorwaarden die LNV en de stichting DLO eind 2004 zijn overeengekomen en die zijn vastgelegd in de Uitvoeringsovereenkomst WOT Natuur & Milieu. De jaarrapportage is toen ook opnieuw vormgegeven.

Per WOT-programma is een zelfstandig werkdocument samengesteld, dat bestaat uit drie delen: een samenvattende rapportage over het programma als geheel, een beschrijving van elk der afzonderlijke projecten en een Engelstalige beschrijving. De volgende werkdocumenten omvatten samen de jaarrapportage over 2008 van de WOT Natuur & Milieu:

Nr. 132: WOT-04-001 Koepel (Communicatie, Kwaliteit en Management)

Nr. 133: WOT-04-002 Onderbouwend Onderzoek

Nr. 134: WOT-04-003 Advisering Natuur & Milieu

Nr. 135: WOT-04-005 M-AVP

Nr. 136: WOT-04-006 Natuurplanbureaufunctie

Nr. 137: WOT-04-007 Milieuplanbureaufunctie

Dit werkdocument bevat de jaarresultaten van het WOT programma ***WOT-04-003 (Advisering Natuur & Milieu)***. De resultaten van deze projecten hebben hun weg gevonden in de diverse producten van het Planbureau voor de leefomgeving en in de werkdocumenten, rapporten en studies van de WOT Natuur & Milieu.

Daarnaast wordt in het Kennisbasis Thema Groene en Blauwe Ruimte (KB1) jaarlijks geïnvesteerd in kennisvernieuwing voor de WOT Natuur & Milieu. De rapportage hierover wordt opgesteld onder verantwoordelijkheid van de leiding van dit Kennisbasisthema.

Ter verantwoording van de besteding van de beschikbare middelen is voor elk project een beknopt verslag gemaakt. Deze verslagen zijn hier gebundeld. In elk verslag staan voor het desbetreffende project de administratieve gegevens en een beknopte inhoudelijke beschrijving van het doel en het behaalde resultaat.

Paul Hinssen

Inhoud

Woord vooraf	3
Thema-rapportage WOT-04-003	7
Project-rapportage WOT-04-003	11

Thema-rapportage WOT-04-003

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu (WOT Natuur & Milieu)

Programma WOT-04-003: Advisering Natuur & Milieu

1. Naam+nr. cluster, naam clusterleider:
WOT-04,
Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu
P.J.W. Hinssen
2. Naam+ nr. thema:
WOT-04-003,
Advisering Natuur & Milieu,
3. Naam thema-coördinator (met Wageningen UR-onderdeel):
P.J.W. Hinssen, Alterra
4. Contactperso(ou)nen LNV (met LNV-directie)/overige betrokkenen (met organisatiernaam):
Gelare Nader (DN),
Werner Pol (CTB)
Mark de Bode (DK),
Stefan Verbunt (DN)
5. Deelnemende kennisinstellingen binnen en buiten Wageningen UR:
Alterra
Wageningen IMARES
6. Doelgroepen:
Parlement, Kabinet, Beleidsdirecties van LNV, VROM, V&W
7. De beleidsopgave(n) van LNV waaraan de onderzoeksresultaten een bijdrage leveren;

Het ministerie van LNV en de Raad van Bestuur van Wageningen UR leggen de Wettelijke Onderzoekstaken Natuur en Milieu (WOT N&M) vast in verschillende uitvoeringsovereenkomsten. De Uitvoeringsovereenkomst Advisering Natuur en Milieu (WOT-Advisering N&M) is in december 2007 ondertekend, en geldt voor de jaren 2008-2012. Hierin zijn de taken en werkafspraken vastgelegd, die voortvloeien uit de wettelijke adviestaken.

Voor de activiteiten vanaf 2008 heeft LNV nu structureel het benodigde budget toegewezen. Op basis van de werkafspraken WOT-Advisering N&M is het werkprogramma 2008 opgesteld en uitgevoerd. Hierbij is rekening gehouden met de volgende additionele budgetten:

- * 100.000 euro in het programma Mineralen en Milieukwaliteit (BO-05) voor de werkgroepen van de CDM,
- * Financiering van CTB voor de te leveren adviezen.

De beoogde 95.000 euro in de kennisbasis voor WOT-Advisering N&M ter behoud van sleutelexpertise is in 2008 voor het eerst toegekend. Dit budget is geïnvesteerd in de sleutelexpertise.

8. De kennisvragen die aan de beleidsopgave(n) gekoppeld zijn en die worden beantwoord met de uitkomsten van het onderzoek;

Zie uitvoeringsovereenkomst WOT-Advisering N&M en bijbehorende werkafspraken. Voor 2008 geldt de navolgende verbijzondering hiervan:

Taak	Contactpersoon	Kennisbehoefte 2008
Advisering LNV in IWC	Stefan Verbunt (LNV-DN)	Nederlandse inbreng in IWC
Advisering LNV in ASCOBANS	Stefan Verbunt (LNV-DN)	Nederlandse inbreng in ASCOBANS
Advisering LNV in TWO	Stefan Verbunt (LNV-DN)	Nederlandse inbreng in TWO
Onderzoek Antarctica	Gelare Nader (LNV-DN)	Nederlandse bijdrage aan internationaal onderzoek ten behoeve van bescherming en beheer
Commissie Deskundigen Mestbeleid	De Bode (LNV-DK)	Advies over het mestbeleid,
Adviezen CTB	Werner Pol (CTB)	Advies over toelating van bestrijdingsmiddelen
Instrumentarium CTB	Werner Pol (CTB)	Instrumentarium ter beoordeling toelating bestrijdingsmiddelen

9. De beoogde en daadwerkelijk in 2008 bereikte (tussen)resultaten;

Taak	Bereikte resultaten in 2008
Advisering LNV in IWC	Jaarlijkse voortgangsrapportages walvisonderzoek, jaarlijkse verslagen van zittingen IWC
Advisering LNV in ASCOBANS	Jaarlijkse rapportage van zittingen ASCOBANS, van werkgroep en project Recovery Harbour Porpoise.
Advisering LNV in TWO	Monitorresultaten, wetenschappelijke publicatie zeehonden (1x/5jr), Quality Status Report (Marine Mammals), advies op aanvraag
Onderzoek Antarctica	Wetenschappelijke publicaties, invulling diverse internationale lidmaatschappen, schriftelijk advies, deelname aan expeditie (dec 2007-feb 2008); voorbereiding toekomstige expeditie-samenwerking
Commissie Deskundigen Mestbeleid	Schriftelijk advies op aanvraag
Adviezen CTB	Schriftelijk advies op aanvraag
Instrumentarium CTB	Helpdesk, website, training, kwaliteitsborging

10. De gerealiseerde kennisoverdracht richting doelgroep en de benutting van ontwikkelde kennis door de doelgroep.

De gerapporteerde resultaten vinden langs verschillende wegen hun bestemming bij doelgroepen. Intern zorgen werkdocumenten ervoor dat collega onderzoekers kunnen voortbouwen op verkregen resultaten. Extern worden via de contactpersoon van het desbetreffende project de beleidsdoelgroepen geïnformeerd

11. De samenwerking tussen de bij het thema betrokken DLO-instituten en andere instellingen/organisaties;

Binnen dit programma vallen projecten van Alterra (ca 50%) en IMARES (ca 50%). De projecten verschillen onderling sterk qua onderwerp en doelgroep. Op het gebied van meststoffen en bestrijdingsmiddelen wordt samengewerkt met deskundigen binnen en buiten Wageningen UR en met het CTB. Bij het Antarcticaonderzoek is intensieve samenwerking met een omvangrijk internationaal consortium. De inbreng van deskundigen bij de internationale activiteiten in IWC, ASCOBANS en TWO zijn sterk bilateraal van aard. De werkzaamheden zijn uitgezet binnen de voorwaarden van het WOT-statuut en zijn gebaseerd op de afspraken die conform de wettelijke basis jaarlijks met LNV worden gemaakt.

Project-rapportage WOT-04-003

Overzichten projecten WOT-04-003

Projectnummer	Projecttitel	Pagina
439.62009.02	Advisering LNV in IWC	15
439.62010.02	Advisering LNV in ASCOBANS	17
439.62011.02	Advisering LNV in TWO	19
439.62013.02	Onderzoek Antarctica	21
5232850-01	Commissie Deskundigen Mestbeleid	25
5233523-01	Onderhoud en ondersteuning van softwarepakketten t.b.v. Ctgb	29
5235040-01	Programmamanagement WOT Advisering N&M	31

Advisering LNV in IWC

Programma WOT-04-003
Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Advisering Natuur & Milieu
Projecttitel:	Advisering LNV in IWC
Projectnummer:	439.62009.02
BAS-code	WOT-04-003-003
Projectleider:	Meike Scheidat
Uitvoerende instellingen:	IMARES
Doelgroep/probleemhebber:	LNV Directie Natuur
Contactpersoon van de doelgroep:	Drs. M.H.W. Moolhuijsen
Startdatum:	01-01-2008
Einddatum:	31-12-2008

Kennisbehoefte doelgroep:

Nederland is lid van de IWC omdat de overheid invloed wil hebben op het internationale beleid en beheer van walvisachtigen. In de IWC neemt Nederland een beschermingsgezinde positie in. Verscheidene landen op de wereld denken daar anders over, vandaar dat een sterke wetenschappelijke onderbouwing van het beleid en daaruit voortvloeiend beheer nodig is. De instrumenten voor Nederland om het internationale beleid mede te sturen is Nederlandse deelname aan het WC, waar het wetenschappelijk advies inzake alle walvissoorten wordt opgesteld, en daarnaast de inbreng van Nederland in de Commissie vergadering.

Doelstelling van het onderzoek:

Dit project levert een bijdrage aan de realisering van het geformuleerde overheidsbeleid t.a.v. beheer van walvissen. Door deelname aan het WC wordt het wetenschappelijk advies van het gehele WC aan de Commissie, mede bepaald door het Nederlandse standpunt ter zake. Door deelname aan de jaarlijkse Commissie vergaderingen als lid van de Nederlandse delegatie wordt die delegatie ondersteund in haar besluitvorming, met name is dit van belang wanneer ad hoc advies moet worden gegeven over de consequenties van ter plekke ingediende compromisvoorstellen.

Dit project heeft uiteindelijk als doel dat het door de Nederlandse overheid geformuleerde beleid t.a.v. walvisachtigen in het daartoe geëigende forum wordt ingebracht en daarmee een vinger aan de pols wordt gehouden of die beleidsopvattingen ook doorklinken in het uiteindelijke beheer.

Aanpak en tijdpad:

Kort samengevat zijn voor dit project de volgende activiteiten ondernomen:

1. Voorbereiding zittingen en inventariseren en compileren van informatie nodig voor het schrijven van het Netherlands Progress Report
2. deelname Wetenschappelijk Adviescomité van de IWC en deelname aan de zittingen van de verschillende subcommittees van het WC
3. Deelname als representant van ASCOBANS in zittingen van IWC Scientific Committee
4. *ad hoc* adviezen aan LNV-Directie Natuur.
5. Verslag van WC bijeenkomst ter informatie en voorbereiding van de NL delegatie, verder alle zittingen van de Commisoners vergadering. Presentatie van interim report over diverse subcommittee activiteiten. Inzet en discussies over de "normalisatie" van de IWC.
6. Communicatie naar MNP projectleider en vorm van rapportage

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

IWC 2008. "Netherlands. Progress report on cetacean research, May 2007 to May 2008, with statistical data for the calendar year 2007. compiled by Meike Scheidat. 2008." //: Annual Report of the International Whaling Commission. IWC, Cambridge, UK.

Castro, C., Acevedo, J., Allen, J., Dalla Rosa, L., Flórez-González, L., Aguayo-Lobo, A., Rasmussen, K., Llano, M., Garita, F., Forestell, P., Secchi, E.R., Garcia Godos, I., Ferrina, D., Kaufman, G., Scheidat, M. and Pastene, L.A. 2008. Migratory movements of humpback whales (*Megaptera novaeangliae*) between Machalilla National Park, Ecuador and Southeast Pacific. Working paper presented at the 60th IWC, Santiago de Chile, Chile. SC/60/SH. 6 pages

Scheidat, M. 2008. Report of the Scientific Committee meeting of the International Whaling Commission, Santiago, Chile 1-13 June 2008. 17 pages

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

Tijdens de vergaderingen van de IWC en buiten die vergaderingen om zijn de Nederlandse Commissioner en zijn medewerkers ondersteund in hun besluitvorming t.a.v. beheer en bescherming van walvissen op wereldschaal.

Advisering LNV in ASCOBANS

Programma WOT-04-003

Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Advisering Natuur & Milieu
Projecttitel:	Advisering LNV in ASCOBANS
Projectnummer:	439.62010.02
BAS-code	WOT-04-003-004
Projectleider:	Meike Scheidat
Uitvoerende instellingen:	IMARES
Doelgroep/probleemhebber:	LNV Directie Natuur
Contactpersoon van de doelgroep:	Drs. M.H.W. Moolhuijsen
Startdatum:	01-01-2008
Einddatum:	31-12-2008

Kennisbehoefte doelgroep:

De status van kleine walvisachtigen in de Noordzee en Oostzee is zorgwekkend. Met name de populaties bruinvissen zijn in vergelijking met enkele decennia geleden sterk gereduceerd. Voor een aantal andere soorten zijn aanwijzingen (strandinggegevens en zichtwaarnemingen) dat ze minder talrijk zijn geworden. Om een halt toe te roepen aan de achteruitgang en herstel te bevorderen hebben een aantal landen, w.o. Nederland, een verdrag gesloten Agreement on the Conservation of Small Cetaceans of the Baltic and North Seas (ASCOBANS) dat onder de auspiciën van de Bonn-Conventie valt. Om uitvoering van het verdrag en daarmee de doelstellingen van ASCOBANS te realiseren hebben de lidstaten een Conservation and Management Plan opgesteld, met een daaraan gekoppeld Werkplan. Elke 3 jaar wordt dit Werkplan tijdens een bijeenkomst van de lidstaten (Meeting of Parties MOP) geëvalueerd en wordt een nieuw Werkplan opgesteld. Het concept Werkplan wordt opgesteld en het definitieve Plan wordt uitgevoerd door het Advisory Committee, waar Nederland wordt geacht een inbreng te leveren.

Doelstelling van het onderzoek:

Dit project levert een bijdrage aan de uitvoering van het Nederlandse beleid t.a.v. het beheer van kleine walvisachtigen in het Agreement gebied en speciaal de verplichtingen die Nederland heeft in zijn eigen kustwateren, incl. het NCP. Door actieve deelname in het Advisory Committee (AC) worden de Nederlandse opvattingen over de bescherming en het beheer van kleine walvisachtigen en onderzoeksactiviteiten daartoe vanuit Nederland, in internationale fora naar voren gebracht en bepalen daarmee mede het succes van ASCOBANS. v.w.b. de gestelde doelen. IMARES is op verzoek van LNV-Directie Natuur, lid van het AC en daarnaast wetenschappelijk adviseur van de Nederlandse delegatie op de MOP. Op ad hoc basis wordt tussentijds advies uitgebracht aan LNV. Door dit project wordt het voorgenomen (inter)nationale beleid t.a.v. de bescherming en beheer van kleine walvisachtigen uitgevoerd en door terugkoppeling van de resultaten bereikt in de MOP en het AC, kan de Nederlandse besluitvorming dienaangaande worden gevoed en zo nodig worden geactualiseerd.

Aanpak en tijdpad:

Kort samengevat zijn voor dit project de volgende activiteiten ondernomen:

- a. Voorbereiding zittingen en deelname Wetenschappelijk Adviescomité
- b. Voorbereiding zittingen en deelname begeleidingsgroep ASCOBANS' project North Sea Harbour Porpoise Recovery Plan"
- c. Deelname als representant van ASCOBANS in zittingen van IWC Scientific Committee
- d. Further development of the "Conservation Plan for the Harbour Porpoise in the North Sea"
- e. Bijhouden van de internationale literatuur en andere ontwikkelingen, inclusief eigen onderzoek, op het terrain van de ecologie, bedreigingen en beheer inzake kleine

walvisachtigen.
f. *ad hoc* adviezen aan LNV-Directie Natuur.

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

- Conservation Plan for Harbour Porpoises (*Phocoena phocoena* L.) in the North Sea, final draft to be presented at MOP 6 in 2009
- Report of the 15th Meeting of the Advisory Committee to ASCOBANS, Bonn, Germany, 31.3. to 4.4.2008 (www.ascobans.org)
-

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

Nederlandse inbreng in de wetenschappelijke en bestuurlijke besluitvorming op de 6e Meeting of Parties, de 16th AC meeting, en het finale concept Beheers- en Beschermingsplan voor bruinvissen in de Noord- en Oostzee.

Advisering LNV in TWO

Programma WOT-04-003
Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Advisering Natuur en Milieu
Projecttitel:	Advisering LNV in TWO
Projectnummer:	439.62011.02
BAS-code	WOT-04-003-005
Projectleider:	Sophie Brasseur
Uitvoerende instellingen:	IMARES
Doelgroep/probleemhebber:	LNV-DRZ Noord en LNV-Natuur
Contactpersoon van de doelgroep:	Ing. G. van Brakel, drs. B. Baerends, drs. M.H.W. Moolhuijsen
Startdatum:	01-01-2008
Einddatum:	31-12-2008

Kennisbehoefte doelgroep:

Het beleid en beheer van de gewone en de grijze zeehonden en van bruinvissen in en rond de Waddenzee is vastgelegd in het 5-jarige Seal Management Plan (SMP) dat is geaccordeerd door de verantwoordelijke ministers in de drie Waddenzee landen. Dat SMP is de praktische uitwerking van een Trilaterale Waddenzee Overeenkomst zoals vastgelegd in het Agreement on the Conservation of the Seals in the Wadden Sea, gesloten onder de Bonn Conventie. Bij de verantwoordelijke overheden is behoefte aan beleidsondersteunend onderzoek en beleidsadvies t.a.v. de opstelling van dat SMP, de uitvoering ervan en de adviezen daaruit voortvloeiend. Daarnaast is er behoefte aan advies inzake internationaal beheer van zeehonden voorkomend buiten de Waddenzee.

IMARES, i.c. Sophie Brasseur, is het door LNV aangewezen instituut om die rol te vervullen voor het Nederlandse aandeel in de trilaterale overeenkomst en advisering t.a.v. het internationale beheer van elders voorkomende zeehonden.

Doelstelling van het onderzoek:

De doelstelling van dit project is om bij te dragen aan de realisering van het door de Nederlandse overheid geformuleerde beleid ten aanzien van het beheer van zeehonden en bruinvissen in de Waddenzee. Die bijdrage wordt geconcretiseerd door deel te nemen aan de activiteiten en zittingen van de Trilateral Seal Expert Group (TSEG), die in samenwerking met het Common Wadden Sea Secretariat (CWSS) worden georganiseerd en uitgevoerd. De neven doelstelling van dit project is tweeledig: a) ondersteuning en advisering van LNV- Directie Regionale Zaken, Vestiging Zuid, inzake beheer van zeehonden in het Deltagebied en b) ondersteuning en advisering van de Nederlandse overheid, i.c. LNV-Directie Natuur t.b.v. hun positie inzake internationale beheerskwesties betreffende elders dan in de Waddenzee voorkomende zeehonden, specifiek aan bedreigde soorten

Aanpak en tijdpad:

In verband met de wisseling van een groot aantal leden van de TSEG is dit jaar relatief veel geïnvesteerd in een soepele overgang van de verantwoordelijkheden bij de verschillende landen. In Denemarken en in Nederland zijn de vertegenwoordigers gewisseld, ook in Nedersachsen is een nieuwe vertegenwoordiger die het meeste overgenomen heeft van de bestaande vertegenwoordiger. Voor het welslagen en de voortzetting van de uitvoering van de Seal Management Plan werden de nieuwe leden zoveel mogelijk in het systeem geïntroduceerd. Jaarlijkse vergadering werd in Wilhelmshaven gehouden.

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

-Aerial Surveys of Harbour Seals in the Wadden Sea in 2008: Back to Pre-epizootic Level, and Still Growing: Wadden Sea Harbour Seal Population in 2008. by the Trilateral Seal Expert Group (TSEG) (25 November 2008) <http://www.waddensea-secretariat.org/news/news/Seals/Annual-reports/seals2008.html>

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

Mede door de inzet in dit project zijn het Nederlandse aandeel en bijdrage in het trilaterale beheer van zeehonden in de internationale Waddenzee gerealiseerd, en is door Nederland een belangrijke bijdrage geleverd aan een opzet voor de Trilaterale en Habitat Directive gerelateerde internationale verplichting tot zeehondenmonitoring.

Onderzoek Antarctica

Programma WOT-04-003

Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Advisering Natuur en Milieu
Projecttitel:	Onderzoek Antarctica
Projectnummer:	439.62013.02
BAS-code	WOT-04-003-002
Projectleider:	Jan Andries van Franeker
Uitvoerende instellingen:	IMARES
Doelgroep/probleemhebber:	LNV Directie Natuur
Contactpersoon van de doelgroep:	Mw. Drs. G. Nader
Startdatum:	01-01-2008
Einddatum:	31-12-2008

Kennisbehoefte doelgroep:

Ecologische kennis die van belang is voor internationaal natuurbeheer en bescherming in Antarctica (t.a.v. visserijbeheer; zonerings- en beschermd gebieden; bescherming soorten & biodiversiteit; klimaatsproblematiek). De onderzoeksvraag is: welke betekenis heeft zeeijs voor de omvang van bestanden en diversiteit van Antarctische diersoorten?

Doelstelling van het onderzoek:

Als stemgerechtigd lid bij het Antarctisch Verdrag heeft de Nederlandse overheid sinds 1991 de verplichting om te investeren in onderzoek in het zuidpoolgebied. Diverse ministeries hebben daartoe de krachten gebundeld in het Nederlands AntArctisch Programma (NAAP). Het Ministerie van LNV heeft Wageningen IMARES onder de WOT-N&M opdracht gegeven om onderzoek te verrichten dat het stemrecht en de standpuntbepaling van Nederland in het verdragssysteem ondersteunt.

Aanpak en tijdspad:

Volgens planning is met een groep van 5 personen van IMARES deelgenomen aan de Polarstern Expeditie ANT-24-2 (nov'2007-feb'2008) ten behoeve van het LAKRIS project (Lazarev Sea Krill Study) waarin IMARES met het Duitse Alfred Wegener Instituut (AWI) samenwerkt. Het onderzoek past in NAAP project 851.20.011 getiteld 'Seabird food chains in the Antarctic seasonal sea-ice zone: challenging the dominant role of krill'. Intensief is gewerkt aan publicaties en proefschrift van OIO Hauke Flores, waarvan de leesversie is afgerond, en de promotie zal plaatsvinden in 2009. Tevens is mede begeleiding gegeven aan de promotie van de met ons samenwerkende Belgische promovendus Anton Van de Putte in november 2008. Contacten met Duitsland en Australië zijn onderhouden voor de planning van toekomstige onderzoeks-samenwerking. Daarin is de aandacht vooral gericht op onderzoek dat relevant is voor het Nederlands functioneren in CCAMLR, waarvan volledig lidmaatschap en actievere participatie door het ministerie wordt overwogen. In Juli 2008 is deelgenomen aan de vergaderingen en congres van SCAR (Scientific Committee on Antarctic Research) en de onder SCAR Life Sciences ressorterende Expert groepen voor zeevogels en zeehonden. Voor LNV zijn notities voorbereid t.a.v. deelname in CCAMLR.

In combinatie met de expeditie is een aanzienlijke inspanning geleverd t.a.v. 'Education, Outreach and Communication'. In samenwerking met de IWC experts van IMARES is een kleiner Post-Doc voorstel ingediend bij NWO-NAAP over habitat gebruik van de Dwergvinvis.

Het veldwerk voor de expeditie 2007-2008 legde een zwaar beslag op de financiële middelen voor 2008, maar aanvullende financiering uit KB-WOT voor veel van de lab-analyses en wetenschappelijke uitwerking heeft vertraging in publicaties e.d. kunnen voorkomen. Een afzonderlijk verslag voor KB wordt voorbereid.

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

Refereed international journal publications

- Creuwels, J.C.S., Van Franeker, J.A., Doust, S.J., Beinssen, A., Harding, B. & Hentschel, O. 2008. Breeding strategies of Antarctic Petrels *Thalassoica antarctica* and Southern Fulmars *Fulmarus glacialisoides* in the high Antarctic and implications for reproductive success. IBIS 150: 160-171.
- Flores, H., Haas, C., Van Franeker, J.A. & Meesters, E. 2008. Density of pack-ice seals and penguins in the western Weddell Sea in relation to ice thickness and ocean depth. Deep-Sea Research II 55: 1068-1074.
- Flores, H., Van de Putte, A.P., Siegel, V., Pakhomov, E.A., Van Franeker, J.A., Meesters, H.W.G. & Volckaert, F.A.M. in 2008. Distribution, abundance and ecological relevance of pelagic fishes in the Lazarev Sea, Southern Ocean. Marine Ecology Progress Series 367: 271-282
- Krapp, R.H., Berge, J., Flores, H., Guliksen, B. & Werner, I. 2008. Sympagic occurrence of Eusirid and Lysianassid Amphipods under Antarctic Pack Ice. Deep-Sea Research II 55: 1015-1023.

Other publications

- Van Franeker, J.A. 2008. Chapter 8: Antarctic Tourism. pp 155-164 in: Rijnsdorp, A.D. & Heessen, H.J.L. (eds.) 2008. Biodiversity of the high seas: Final Report Lot 1. Wageningen IMARES Report C085/08. IMARES, IJmuiden 265pp.
- Van de Putte, A.P. 2008. Ecology and evolution of fishes in the Southern Ocean, with special focus on the myctophid *Electrona antarctica*. PhD Thesis (7 nov 2008), Katholieke Universiteit Leuven, 200pp. ISBN 978-90-8649-215-2.

In press (*expedition ANT-24-2 papers*)

- Flores, H., Van Franeker, J.A., Feij, B., Meijboom, A. & Van Dorssen, M. *in press*. Macrozooplankton and micronekton in the surface layer and under sea ice. Berichte zur Polarforschung.....
- Van Franeker, J.A., Feij, B., Flores, H., Meijboom, A. & Van Dorssen, M. *in press*. Marine birds and mammals in the Lazarev Sea: the summer influx (Polarstern ANT-24-2, LAKRIS summer expedition). Berichte zur Polarforschung.....
- Van Franeker, J.A., Feij, B., Meijboom, A. & Müller, E. *in press*. Sea ice conditions during Polarstern expedition ANT-24-2, December 2007 - January 2008. Berichte zur Polarforschung....

Conference posters/presentations abstracts

- Van Franeker, J.A., Feij, B., Meijboom, A., Van Dorssen, M. & Flores, H. 2008.
I The Importance of sea ice – predators (van Franeker et al.)
II The importance of sea ice - prey (Flores et al)
III Amazing diversity (Riehl et al). Posters presented at Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, Polar Symposium 14 mei 2008, Amsterdam. (Program and Abstracts pp 20-22).
- Van Franeker, J.A., Flores, H., Feij, B., Meijboom, A. & Van Dorssen, M. 2008. The Importance of sea ice - predators. Poster S1.8/P89. Polar Research - Arctic and Antarctic Perspective in the International Polar Year. SCAR/IASC IPY Open Science Conference, St.Petersburg, Russia, July 8-11, 2008. Abstract Volume p 270.
- Flores, H., Van Franeker, J.A., Meijboom, A., Van Dorssen, M. & Feij, B. 2008. The Importance of sea ice - prey. Poster S1.8/P25. Polar Research - Arctic and Antarctic Perspective in the International Polar Year. SCAR/IASC IPY Open Science Conference, St.Petersburg, Russia, July 8-11, 2008. Abstract Volume p 249.
- Flores, H., Van Franeker, J.A., Siegel, V., Strass, V., Haraldson, M., Bathmann, U. & Wolff, W.J. 2008. Distribution and abundance of euphausiids under sea ice. Oral contribution modified from Poster S1.8/P24. Polar Research - Arctic and Antarctic Perspective in the International Polar Year. SCAR/IASC IPY Open Science Conference, St.Petersburg, Russia, July 8-11, 2008. Abstract Volume p 248-249. (Awarded with "Best Oral Presentation Early Career Scientist").

Van De Putte, A.P., Flores, H., Van Franeker, J.A. & Volckaert, F.A.M. 2008. The Lanternfish *Electrona antarctica* in the Southern Ocean: an energetic and seasonal perspective. Poster S1.8/P87. Polar Research - Arctic and Antarctic Perspective in the International Polar Year. SCAR/IASC IPY Open Science Conference, St.Petersburg, Russia, July 8-11, 2008. Abstract Volume p 269. (Awarded with "Best Poster Presentation Early Career Scientist").

Riehl, T., Brenke, N., Flores, H., Zapata Guardiola, R. & Schroedl, M. 2008. Amazing Diversity. Poster S1.8/P70. Polar Research - Arctic and Antarctic Perspective in the International Polar Year. SCAR/IASC IPY Open Science Conference, St.Petersburg, Russia, July 8-11, 2008. Abstract Volume p 263.

Creuwels, J.C.S., Engelhard, G.H. & Van Franeker, J.A. 2008. Foraging strategies of Fulmarine petrels in Antarctica. Oral Contribution Nr 054, p.37 in Fourth International Albatross and Petrel Conference, Cape Town, 11-15 August, 2008. Conference Programme and Abstracts.

Foto / video / tekst informatie op vele websites, o.a.:

- www.pooljaar.nl/poolijs/

- www.kennisonline.wur.nl/WOT/WOT-04/003/002

- www.jafweb.nl

Verder sites AWI, IMARES; NWO; Cousteau Society, Youtube ...

Media aandacht in / bijdrages aan:

Radio: Vroege Vogels; VPRO Noorderlicht,

gedrukte media: Noord-Hollands Dagblad; Resource; fotobijdrages boeken

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

Het IMARES onderzoek bestendigt bij verdragspartners dat Nederland serieuze invulling geeft aan het Antarctica Verdrag met op beheer en behoud gericht wetenschappelijk onderzoek in een intensieve internationale samenwerking.

Commissie van Deskundigen Meststoffen (CDM)

Programma WOT-04-003
Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Advisering Natuur & Milieu
Projecttitel:	Commissie van Deskundigen Meststoffenwet (CDM)
Projectnummer:	5232850-01
BAS-code	WOT-04-003-008
Projectleider:	Gerard Velthof
Uitvoerende instellingen:	Alterra
Doelgroep/probleemhebber:	LNV-DK
Contactpersoon van de doelgroep:	Ir. M.J.C. de Bode
Startdatum:	01-01-2008
Einddatum:	31-12-2008

Kennisbehoefte doelgroep:

Onderbouwing van normen, forfaits en bemestingsadviezen in de Meststoffenwet. De Meststoffenwet reguleert de stikstof- en fosfaatstromen in de Nederlandse landbouw om de milieubelasting door een teveel aan stikstof en fosfaat te beperken.

Doelstelling van het onderzoek:

Het opstellen van adviezen over de onderbouwing van normen, forfaits en bemestingsadviezen in de Meststoffenwet.

Aanpak en tijdpad:

De CDM beoordeelt onderzoek, studies, pré-adviezen en rapporten van verschillende werkgroepen en begeleidt deze werkgroepen. Het CDM geeft adviezen aan het ministerie van LNV. De activiteiten lopen het gehele jaar.

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

Adviezen aan LNV

- 1 april Protocol Beoordeling Stoffen Meststoffenwet
- Synthese monitoring mestmarkt 2006
- Synthese monitoring mestmarkt 2007
- Synthese monitoring mestmarkt 2008
- 28 januari 2008 Advies Nadere beschouwing van stalbalansen en gasvormige stikstofverliezen uit de intensieve veehouderij
- 27 maart 2008 Aanpassing stikstofbemestingsadvies vruchtbomen
- 27 maart 2008 Aanpassing stikstofbemestingsadvies rozen
- 23 april 2008 Review Mambo
- 22 juni 2008 Concept advies werkingscoëfficiënt Motie Waalkens
- 3 december 2008 Opname, retentie en uitscheiding van stikstof, fosfor en kalium bij edelherten
- 8 oktober 2008 Verzoeken om Humeststof, NatuC, Aquakalk en Calciumgranulaat op bijlagen Aa I en III van de Uitvoeringsregeling Meststoffenwet te plaatsen.
- 3 december 2008 Analyse van de bemesting en opbrengst van productiegroenland en snijmaïs op melkveebedrijven nodig ('BIN2').
- Aanpassing stikstofbemestingsadvies prei. Concept 18 december 2008 per e-mail naar LNV gestuurd
- Maatregelen om ammoniakemissie bij bovengronds uitrijden van mest te beperken
- Gehele jaar Ongeveer 10 beoordelingen over aanvragen, gegeven aanvullende informatie en bezwaren in het kader van Regeling Ontheffing Productierechten Meststoffenwet (Niet op

website gepubliceerd)

Rapporten en producten

- Aarts, H.F.M., C.H.G. Daatselaar & G. Holshof (2008) Bemesting, meststofbenutting en opbrengst van productiegrasland en snijmaïs op melkveebedrijven. Rapport 208, Plant Research International.
- Dijk, T.A. van, J.J.M. Driessen, P.A.I. Ehlert, P.H. Hotsma, M.H.M.M. Montforts, S.F. Plessius en O. Oenema, 2008. Protocol beoordeling stoffen Meststoffenwet. Versie 1.1. WOT Natuur & Milieu, Wageningen. Werkdocument 2008/85.
- Groenestein, C.M., C. van Bruggen, P. Hoeksema, A.W. Jongbloed en G.L. Velthof, 2008. Nadere beschouwing van stalbalansen en gasvormige stikstofverliezen uit de intensieve veehouderij, Wageningen, WOt-rapport 60.
- Hoogeveen, M.W., H.H. Luesink, Synthese monitoring mestmarkt 2008, Wageningen, WOT N&M WOt-rapport 86.
- Hoogeveen, M.W., H.H. Luesink, J.N. Bosma. 2008. Synthese monitoring mestmarkt 2007. WOt-rapport 72.
- Hoogeveen, M.W., H.H. Luesink en J.N. Bosma. 2008. Synthese monitoring mestmarkt 2006, Wageningen.
- Jongbloed, A.W. & V.A. Hindle. 2008. Opname, retentie en uitscheiding van stikstof, fosfor en kalium bij edelherten. Rapport 159, Animal Science Group, Wageningen UR.
- Luesink, H.H., P.W. Blokland, J.N. Bosma en M.W. Hoogeveen. 2008. Monitoring mestmarkt 2007. Achtergrondrapportage. LEI rapport 2008-041, LEI, Den Haag.
- Schröder, J.J., J.C. van Middelkoop, W. van Dijk & G.L. Velthof, 2008. Quick scan Stikstofwerking van dierlijke mest; actualisering van kennis en de mogelijke gevolgen van aangepaste forfaits. Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, WOt rapport 85. 55 blz.
- Velthof, G.L. (red). Themadag mestmarkt. Programma en discussienotities, Themamiddag Mestmarkt, Reehorst, Ede, 24 juni 2008 Bode, M. de en O. Oenema Monitoring van de mestmarkt met volgende essays:
 - Grinsven, H. van en H. Verbruggen De mestmarkt vanuit economisch perspectief
 - Grinsven, H. van, O. Oenema en J. Willems De vraag naar dierlijk mest en de normering van fosfaatgebruik
 - Verbruggen H. Ontwikkeling van de mestmarkt: een economische verkenning vanuit Europees perspectief
 - Dijk, van W. P. Dekker & J.de Haan, Mestacceptatie in de akkerbouw: welke rek zit er nog in?
 - Tamminga S. en L. Sebek, Veevoeding en mestbeleid
 - Verdoes, N. G. Meijer, J. Uenk en H. Verkerk Mestbewerking en -verwerking: meer waarde uit mest
 - Wempe J. Duurzaamheid en Innovatie
 - Heijmans M. Lef en ambitie van ondernemers en overheid noodzakelijk om mineralenkringlopen beter sluitend te krijgen

Rapporten in afrondingsfase:

- Dijk, W. van and H. ten Berge (Eds) (2009) Agricultural nitrogen use in selected EU countries: Comparison of recommendations and restrictions. PPO report (In afronding).
- Schröder, J.J., H.F.M. Aarts, J.C. van Middelkoop, G.L. Velthof, J.W. Reijs & B. Fraters. 2008. Nitrates Directive requires limited inputs of manure and mineral fertilizer in dairy farming systems. Rapport Plant Research International, Wageningen (in afronding)
- Velthof, G.L., C. van Bruggen, C.M. Groenestein, B.J. de Haan, M.W. Hoogeveen en J.F.M. Huijsmans 2008. Methodiek voor berekening van ammoniakemissie uit de landbouw in Nederland, Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, WOt-rapport 70 (in afronding).
- Velthof, G.L. (red.) 2009. Stikstofgebruiksnormen en werkingscoëfficiënten. Compilatie van studies uitgevoerd door de CDM in het kader van de onderbouwing van het Vierde Actieprogramma van de Nitraatrichtlijn. WOt werkdocument (in afronding).

Presentaties

- Gerard Velthof (CDM) Methodiek voor berekening van ammoniakemissie uit de landbouw in Nederland. Ammoniaksymposium, Utrecht, 9 juni 2008.
- Hans van Grinsven (MNP) "Visies op de mestmarkt". Presentatie op Themamiddag CDM "Naar evenwicht op de mestmarkt", Ede, 24 juni 2008
- Oene Oenema (CDM) "Verkenning oplossingsrichtingen Mestmarkt". Presentatie op Themamiddag CDM "Naar evenwicht op de mestmarkt", Ede, 24 juni 2008

Notities

- Dijk, W. van en J. Schröder. Berekeningen in het kader van de onderbouwing van de N-gebruiksnormen voor het 4e Actieprogramma. Versie 14 november 2008
- Ehlert, P.A.I., E. Temminghoff, A. Reijneveld en Oenema, O. Covernotitie 'Naar fosfaattoestandafhankelijke fosfaatgebruiksnormen'. 19 december 2008.
- Ehlert, P.A.I. Fosfaatgebruiksnormen op basis van de fosfaattoestand van de bodem. Notitie 9 december 2008. Alterra Centrum Bodem
- Oenema O. Richtlijnen voor het opstellen van rapportages ten behoeve van de Commissie Deskundigen Meststoffenwet (CDM).
- Oenema O. Richtlijnen Review rapporten ten behoeve van de Commissie Deskundigen Meststoffenwet (CDM).
- Velthof, G.L. en O. Oenema Regional differentiation of nitrogen application standards in the Netherlands to comply with Nitrates Directives. 5 February 2008
- Velthof, G.L., H. ten Berge, J. Schröder, W. van Dijk en W. van Geel. Expert beoordeling van N-besparende maatregelen. 1 juli 2008

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

Correspondentie met van minister aan Tweede Kamer waarin aan CDM wordt gerefereerd

- 23 april 2008 Tweede rapportage voortgang derogatie. Kenmerk DL. 2008/891
- 13 juni 2008 Stalbalansen in de intensieve veehouderij en gasvormige verliezen. DL. 2008/1403
- 3 juli 2008 Gasvormige verliezen. Kenmerk TRCJZ/2008/1793
- 29 juli 2008 Ontwerp-wijziging Uitvoeringsregeling Meststoffenwet. Kenmerk TRCJZ/2008/2152
- 11 augustus 2008. Kamervragen over de toekomst van de varkenshouderij. Kenmerk DL. 2008/1841

Staatscourant

- Staatscourant 11 juli 2008, nr. 132 / pag. 20. Wijziging Uitvoeringsregeling Meststoffenwet, Regeling van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit van 7 juli 2008, nr. TRCJZ/2008/1579, houdende wijziging van de Uitvoeringsregeling Meststoffenwet. •§ 4. Wijziging forfait gasvormige verliezen: vanwege deze signalen uit de sector heb ik de Commissie Deskundigen Meststoffenwet (CDM) gevraagd de onderbouwing van de gasvormige verliezen van stikstof nog eens zorgvuldig te analyseren.

Onderhoud en ondersteuning van softwarepakketten t.b.v. Ctgb

Programma WOT-04-003
Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Advisering Natuur en Milieu
Projecttitel:	Onderhoud en ondersteuning van softwarepakketten t.b.v. Ctgb
Projectnummer:	5233523-01
BAS-code	WOT-04-003-006
Projectleider:	Erik van den Berg
Uitvoerende instellingen:	Alterra
Doelgroep/probleemhebber:	LNV-DL
Contactpersoon van de doelgroep:	Dr.ir. H. de Heer
Startdatum:	01-01-2008
Einddatum:	31-12-2008

Kennisbehoefte doelgroep:

Er is geen specifieke kennisontwikkeling nodig; er wordt gebruikt gemaakt van reeds aanwezige kennis. Wel is er behoefte aan kwaliteitsborging van de softwarepakketten die gebruikt worden bij de toelatingsbeoordeling, ondersteuning van gebruikers en het adequaat verhelpen van eventuele fouten in de software.

Doelstelling van het onderzoek:

Het doel van het project is om hieraan bij te dragen door goed onderhoud en ondersteuning van de softwarepakketten die het College voor de Toelating van Gewasbeschermingsmiddelen en Biociden (Ctgb) gebruikt.

Aanpak en tijdpad:

De activiteiten bestaan uit 1) een adequaat functionerende helpdesk voor gebruikers gedurende het hele jaar, 2) het uitbrengen van bug-fix releases en 3) een goede kwaliteitsborging van de softwarepakketten. Verder worden de model websites onderhouden, zodat gebruikers op de hoogte zijn van verbeteringen van de software en beschikbare releases. Indien gewenst worden gebruikers getraind en worden er presentaties gegeven over de softwarepakketten.

Beoogde en bereikte resultaten en producten:

De helpdesk heeft gedurende het jaar gebruikers van de modellen TOXSWA, SWASH, PEARL en GeoPEARL ondersteund. De ondersteuning bestond uit het geven van adviezen ten aanzien het gebruik en/of de installatie van de software. In 2008 heeft de TOXSWA-SWASH helpdesk (Adriaanse, Beltman, de Jong, Ter Horst, & Te Roller) 16 vragen over TOXSWA en 13 vragen over SWASH beantwoord. De PEARL-GeoPEARL helpdesk (van den Berg, Boesten & Van Kraalingen) heeft 14 vragen over PEARL en 5 vragen over GeoPEARL beantwoord.

In maart 2008 is een bug-fix release uitgebracht van FOCUS-SWASH. Daarmee kan SWASH ook op anderstalige Windows platforms gebruikt worden. Voor deze versie is een update van gemaakt van de gebruikershandleiding. Eind 2008 is een beta-versie van FOCUS-TOXSWA gereedgekomen, waarmee de herziene run-off scenarios doorgerekend kunnen worden.

In het kader van de kwaliteitsborging is een concept rapport gereedgekomen over de hydrologie en de processen voor stoftransport in FOCUS_TOXSWA. Tevens is de documentatie van FOCUS-TOXSWA_221 afgemaakt ter verkrijging van software kwaliteitstatus A. Voor GeoPEARL versie 3.3.3 is een document gemaakt met een beschrijving van de nieuwe functionaliteiten ten opzichte van versie 2.2.2. Voor FOCUS-PEARL_333 is een procedure uitgewerkt en beschreven voor de installatie van dit pakket op Vista platforms.

Producten:

1. Berg, F. van den, J. te Roller, P.I. Adriaanse & J.G. Groenwold. Softwarepakket FOCUS_SWASH v 2.1, 2008. Bug-fix release ten behoeve van gebruik van SWASH in het kader van de EU toelating van gewasbeschermingsmiddelen.
2. Berg, F. van den, P.I. Adriaanse, J. A. te Roller, V.C. Vulto and J.G. Groenwold. SWASH Manual 2.1 - User's Guide version 2. WOT werkdokument 83, 60 pp.
3. Berg, F. van den, A. Tiktak, J.G. Groenwold, D.W.G. van Kraalingen, A.M.A. van der Linden & J.J.T.I. Boesten, 2008. Documentation update for GeoPEARL_3.3.3, WOT werkdokument 103, 24 pp.
4. Kraalingen, D.W.G. & J. Groenwold, 2008. Procedure voor het installeren van FOCUS_PEARL_333 op Windows Vista platforms, 5pp.
5. Berg, F. van den, W.H.J. Beltman & P.I. Adriaanse, 2008. Documentatie van FOCUS_TOXSWA_221 ten behoeve van aanvraag software kwaliteitsstatus A.
6. Beltman W.H.J., A. de Jong & P.I. Adriaanse, 2008. Beta-versie van FOCUS_TOXSWA_R met herziene run-off scenarios voor EU beoordeling van blootstelling van oppervlaktewater.
7. Adriaanse, P.I., 2008. TOXSWA model for behaviour of pesticides in small surface waters. Description of processes and hydrology in TOXSWA (version FOCUS incl metabolites). Draft report November 2008, 78 pp.

Doorwerking resultaten naar doelgroepen:

De nieuwe versie van GeoPEARL (versie 3.3.3) wordt vanaf november 2008 gebruikt in NL toelating van gewasbeschermingsmiddelen. De nieuwe versie van SWASH wordt sinds maart 2008 gebruikt in het kader van de EU toelating van gewasbeschermingsmiddelen.

Programmamanagement WOT Advisering N&M

Programma WOT-04-003
Resultaten 2008 per project

Programmathema:	Advisering Natuur & Milieu
Projecttitel:	Programmamanagement WOT Advisering N&M
Projectnummer:	5235040-01
BAS-code	WOT-04-003-007
Projectleider:	Paul Hinssen
Uitvoerende instellingen:	Alterra
Doelgroep/probleemhebber:	LNV Directie Natuur
Contactpersoon van de doelgroep:	Dr. J. van Baalen
Startdatum:	01-01-2008
Einddatum:	31-12-2008

<p><i>Kennisbehoefte doelgroep:</i> Zonder sturing, planning en control zal een effectieve en efficiënte inzet van middelen en uitvoering van de projecten van het programma WOT-04-003 moeilijk te realiseren zijn.</p>
<p><i>Doelstelling van het onderzoek:</i> De sturing, planning en control zijn gericht op een effectieve en efficiënte inzet van middelen en uitvoering van de projecten van de WOT Advisering Natuur & Milieu.</p>
<p><i>Aanpak en tijdpad:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Sturing levert: <ul style="list-style-type: none"> • Verslagen van overleg • Voorbereiding van besluitvorming • Uitvoering en zo nodig actualisatie van het strategisch plan en het meerjarenprogramma • Planning & Control levert: <ul style="list-style-type: none"> • Jaarplan en begroting • Kwartaalrapportages over voortgang en evaluatie van het jaarplan • Zo nodig verbetering van het kwaliteitssysteem
<p><i>Beoogde en bereikte resultaten en producten:</i> Een effectieve en efficiënte inzet van middelen en uitvoering van de projecten van het programma WOT-04-003. Jaarrapportage 2007, WOT-04-003 – Advisering Natuur & Milieu. WOT werkdokument 94.</p>
<p><i>Doorwerking resultaten naar doelgroepen:</i> Werkprogramma 2009 toegestuurd aan Commissie van Toezicht en goedgekeurd door contactpersonen projecten Jaarrapportage 2007 toegestuurd aan Commissie van Toezicht en goedgekeurd door contactpersonen projecten.</p>

Wot-onderzoek

Verschenen documenten in de reeks Werkdocumenten van de Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu vanaf 2006

Werkdocumenten zijn verkrijgbaar bij het secretariaat van Unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, te Wageningen. T 0317 – 48 54 71; F 0317 – 41 90 00; E info.wnm@wur.nl

De werkdocumenten zijn ook te downloaden via de Wot-website www.wotnatuurenmilieu.wur.nl

2006

- 21** *Rienks, W.A., I. Terluin & P.H. Vereijken.* Towards sustainable agriculture and rural areas in Europe. An assessment of four EU regions
- 22** *Knegt, B. de, H.W.B. Bredenoord, J. Wiertz & M.E. Sanders.* Monitoringsgegevens voor het natuurbeheer anno 2005. Ecologische effectiviteit regelingen natuurbeheer: Achtergrondrapport 1
- 23** *Jaarrapportage 2005.* WOT-04-001 – Monitor- en Evaluatiesysteem Agenda Vitaal Platteland
- 24** *Jaarrapportage 2005.* WOT-04-002 – Onderbouwend Onderzoek Natuurplanbureaufunctie
- 25** *Jaarrapportage 2005.* WOT-04-385 - Milieuplanbureaufunctie
- 26** *Jaarrapportage 2005.* WOT-04-394 – Natuurplanbureaufunctie
- 27** *Jaarrapportage 2005.* WOT-04 - Kennisbasis
- 28** *Verboom, J., R. Pouwels, J. Wiertz & M. Vonk.* Strategisch Plan LARCH. Van strategische visie naar plan van aanpak
- 29** *Velthof, G.L. en J.J.M. van Grinsven (eds.)* Inzet van modellen voor evaluatie van de meststoffenwet. Advies van de CDM-werkgroep Harmonisatie modellen
- 30** *Hinssen, M.A.G., R. van Oostenbrugge & K.M. Sollart.* Draaiboek Natuurbalans. Herziened versie
- 31** *Swaay, C.A.M. van, V. Mensing & M.F. Wallis de Vries.* Hotspots dagvlinder biodiversiteit
- 32** *Goossen, C.M. & F. Langers.* Recreatie en groen in en om de stad. Achtergronddocument bij Natuurbalans 2006
- 33** *Turnhout, Chr. Van, W.-B. Loos, R.P.B. Foppen & M.J.S.M. Reijnen.* Hotspots van biodiversiteit in Nederland op basis van broedvogelgegevens
- 34** *Didderen, K en P.F.M. Verdonschot.* Graadmeter Natuurwaarde aquatisch. Typen, indicatoren en monitoring van regionale wateren
- 35** *Wamelink, G.W.W., G.J. Reinds, J.P. Mo-Dijkstra, J. Kros & H.J.J. Wiegers.* Verbeteringen voor de Natuurplanner
- 36** *Groeneveld, R.A. & R.A.M. Schrijver.* FIONA 1.0; Technical description
- 37** *Luesink, H.H., M.J.C. de Bode, P.W.G. Groot Koerkamp, H. Klinker, H.A.C. Verkerk & O. Oenema.* Protocol voor monitoring landelijke mestmarkt onder een stelsel van gebruiksnormen
- 38** *Bakker-Verdurmen, M.R.L., J.W. Eimers, M.A.G. Hinssen-Haanen, T.J. van der Zwaag-van Hoorn.* Handboek secretariaat WOT Natuur & Milieu
- 39** *Pleijte, M. & M.A.H.J. van Bavel.* Europees en gebiedsgericht beleid: natuur tussen hamer en aambeeld? Een verkennend onderzoek naar de relatie tussen Europees en gebiedsgericht beleid
- 40** *Kramer, H., G.W. Hazeu & J. Clement.* Basiskaart Natuur 2004; vervaardiging van een landsdekkend basisbestand terrestrische natuur in Nederland
- 41** *Koomen, A.J.M., W. Nieuwenhuizen, J. Roos-Klein Lankhorst, D.J. Brus & P.F.G. Vereijken.* Monitoring landschap; gebruik van steekproeven en landsdekkende bestanden
- 42** *Selnes, T.A., M.A.H.J. van Bavel & T. van Rheenen.* Governance of biodiversity
- 43** *Vries, S. de. (2007)* Veranderende landschappen en hun beleving
- 44** *Broekmeijer, M.E.A. & F.H. Kistenkas.* Bouwen en natuur: Europese natuurwaarden op het ruimtelijk ordeningsspoor. Achtergronddocument bij Natuurbalans 2006
- 45** *Sollart, K.M. & F.J.P. van den Bosch.* De provincies aan het werk; Praktijkervaringen van provincies met natuur- en landschapsbeleid in de periode 1990-2005. Achtergronddocument bij Natuurbalans 2006
- 46** *Sollart, K.M. & R. de Niet met bijdragen van M.M.M. Overbeek.* Natuur en mens. Achtergronddocument bij de Natuurbalans 2006
- ### 2007
- 47** *Ten Berge, H.F.M., A.M. van Dam, B.H. Janssen & G.L. Velthof.* Mestbeleid en bodemvruchtbaarheid in de Duin- en Bollenstreek; Advies van de CDM-werkgroep Mestbeleid en Bodemvruchtbaarheid in de Duin- en Bollenstreek
- 48** *Kruit, J. & I.E. Salverda.* Spiegeltje, spiegeltje aan de muur, valt er iets te leren van een andere plannings-cultuur?
- 49** *Rijk, P.J., E.J. Bos & E.S. van Leeuwen.* Nieuwe activiteiten in het landelijk gebied. Een verkennende studie naar natuur en landschap als vestigingsfactor
- 50** *Ligthart, S.S.H.* Natuurbeleid met kwaliteit. Het Milieu- en Natuurplanbureau en natuurbeleidsevaluatie in de periode 1998-2006
- 51** *Kennismarkt 22 maart 2007; van onderbouwend onderzoek Wageningen UR*

- naar producten MNP in 27 posters
- 52** *Kuindersma, W., R.I. van Dam & J. Vreke.* Sturen op niveau. Perversies tussen nationaal natuurbeleid en besluitvorming op gebiedsniveau.
- 53.1** *Reijnen, M.J.S.M.* Indicators for the 'Convention on Biodiversity 2010'. National Capital Index version 2.0
- 53.3** *Windig, J.J., M.G.P. van Veller & S.J. Hiemstra.* Indicators voor 'Convention on Biodiversity 2010'. Biodiversiteit Nederlandse landbouwhuisdieren en gewassen
- 53.4** *Melman, Th.C.P. & J.P.M. Willemen.* Indicators for the 'Convention on Biodiversity 2010'. Coverage protected areas.
- 53.6** *Weijden, W.J. van der, R. Leewis & P. Bol.* Indicatoren voor 'Convention on Biodiversity 2010'. Indicatoren voor het invasieproces van exotische organismen in Nederland
- 53.7a** *Nijhof, B.S.J., C.C. Vos & A.J. van Strien.* Indicators for the 'Convention on Biodiversity 2010'. Influence of climate change on biodiversity.
- 53.7b** *Moraal, L.G.* Indicatoren voor 'Convention on Biodiversity 2010'. Effecten van klimaatverandering op insectenplagen bij bomen.
- 53.8** *Fey-Hofstede, F.E. & H.W.G. Meesters.* Indicators for the 'Convention on Biodiversity 2010'. Exploration of the usefulness of the Marine Trophic Index (MTI) as an indicator for sustainability of marine fisheries in the Dutch part of the North Sea.
- 53.9** *Reijnen, M.J.S.M.* Indicators for the 'Convention on Biodiversity 2010'. Connectivity/fragmentation of ecosystems: spatial conditions for sustainable biodiversity
- 53.11** *Gaaff, A. & R.W. Verburg.* Indicators for the 'Convention on Biodiversity 2010' Government expenditure on land acquisition and nature development for the National Ecological Network (EHS) and expenditure for international biodiversity projects
- 53.12** *Elands, B.H.M. & C.S.A. van Koppen.* Indicators for the 'Convention on Biodiversity 2010'. Public awareness and participation
- 54** *Broekmeyer, M.E.A. & E.P.A.G. Schouwenberg & M.E. Sanders & R. Pouwels.* Synergie Ecologische Hoofdstructuur en Natura 2000-gebieden. Wat stuurt het beheer?
- 55** *Bosch, F.J.P. van den.* Draagvlak voor het Natura 2000-gebiedenbeleid. Onder relevante betrokkenen op regionaal niveau
- 56** *Jong, J.J. & M.N. van Wijk, I.M. Bouwma.* Beheerskosten van Natura 2000-gebieden
- 57** *Pouwels, R. & M.J.S.M. Reijnen & M. van Adrichem & H. Kuipers.* Ruimtelijke condities voor VHR-soorten
- 58** *Bouwma, I.M.* Quickscan Natura 2000 en Programma Beheer.
- 59** *Schouwenberg, E.P.A.G.* Huidige en toekomstige stikstofbelasting op Natura 2000-gebieden
- 60** Niet verschenen
- 61** *Jaarrapportage 2006.* WOT-04-001 – ME-AVP
- 62** *Jaarrapportage 2006.* WOT-04-002 – Onderbouwend Onderzoek
- 63** *Jaarrapportage 2006.* WOT-04-003 – Advisering Natuur & Milieu
- 64** *Jaarrapportage 2006.* WOT-04-385 – Milieuplanbureaufunctie
- 65** *Jaarrapportage 2006.* WOT-04-394 – Natuurplanbureaufunctie
- 66** *Brasser E.A., M.F. van de Kerkhof, A.M.E. Groot, L. Bos-Gorter, M.H. Borgstein, H. Leneman* Verslag van de Dialogen over Duurzame Landbouw in 2006
- 67** *Hinssen, P.J.W.* Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu. Werkplan 2007
- 68** *Nieuwenhuizen, W. & J. Roos Klein Lankhorst.* Landschap in Natuurbalans 2006; Landschap in verandering tussen 1990 en 2005; Achtergronddocument bij Natuurbalans 2006.
- 69** *Geelen, J. & H. Leneman.* Belangstelling, motieven en knelpunten van natuuraanleg door grondeigenaren. Uitkomsten van een marktonderzoek.
- 70** *Didderen, K., P.F.M. Verdonschot, M. Bleeker.* Basiskaart Natuur aquatisch. Deel 1: Beleidskaarten en prototype
- 71** *Boesten, J.J.T.I, A. Tiktak & R.C. van Leerdam.* Manual of PEARLNEQ v4
- 72** *Grashof-Bokdam, C.J., J. Frissel, H.A.M. Meeuwssen & M.J.S.M. Reijnen.* Aanpassing graadmeter natuurwaarde voor het agrarisch gebied
- 73** *Bosch, F.J.P. van den.* Functionele agrobiodiversiteit. Inventarisatie van nut, noodzaak en haalbaarheid van het ontwikkelen van een indicator voor het MNP
- 74** *Kistenkas, F.H. en M.E.A. Broekmeyer.* Natuur, landschap en de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht
- 75** *Luttik, J., F.R. Veeneklaas, J. Vreke, T.A. de Boer, L.M. van den Berg & P. Luttik.* Investeren in landschapskwaliteit; De toekomstige vraag naar landschappen om in te wonen, te werken en te ontspannen
- 76** *Vreke, J.* Evaluatie van natuurbeleidsprocessen
- 77** *Apeldoorn, R.C. van,* Working with biodiversity goals in European directives. A comparison of the implementation of the Birds and Habitats Directives and the Water Framework Directive in the Netherlands, Belgium, France and Germany
- 78** *Hinssen, P.J.W.* Werkprogramma 2008; Unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu (WOT-04). Onderdeel Planbureaufuncties Natuur en Milieu.
- 79** *Custers, M.H.G.* Betekenissen van Landschap in onderzoek voor het Milieu- en Natuurplanbureau; een bibliografisch overzicht
- 80** *Vreke, J., J.L.M. Donders, B.H.M. Elands, C.M. Goossen, F. Langers, R. de Niet & S. de Vries.* Natuur en landschap voor mensen Achtergronddocument bij Natuurbalans 2007

- 81 *Bakel, P.J.T. van, T. Kroon, J.G. Kroes, J. Hoogewoud, R. Pastoors, H.Th.L. Massop, D.J.J. Walvoort.* Reparatie Hydrologie voor STONE 2.1. Beschrijving reparatie-acties, analyse resultaten en beoordeling plausibiliteit.
- 2008**
- 82 *Kistenkas, F.H. & W. Kuindersma.* Jurisprudentie-monitor natuur 2005-2007; Rechtsontwikkelingen Natura 2000 en Ecologische Hoofdstructuur
- 83 *Berg, F. van den, P.I. Adriaanse, J. A. te Roller, V.C. Vulto & J.G. Groenwold.* SWASH Manual 2.1; User's Guide version 2
- 84 *Smits, M.J., M.J. Bogaardt, D. Eaton, P. Roza & T. Selnes.* Tussen de bomen het geld zien. Programma Beheer en vergelijkbare regelingen in het buitenland (een quick-scan)
- 85 *Dijk, T.A. van, J.J.M. Driessen, P.A.I. Ehlert, P.H. Hotsma, M.H.M.M. Montforts, S.F. Plessius & O. Oenema.* Protocol beoordeling stoffen Meststoffenwet; versie 1.0
- 86 *Goossen, C.M., H.A.M. Meeuwssen, G.J. Franke & M.C. Kuypers.* Verkenning Europese versie van de website www.daarmoetikzijn.nl.
- 87 *Helming, J.F.M. & R.A.M. Schrijver.* Economische effecten van inzet van landbouwsubsidies voor milieu, natuur en landschap in Nederland; Achtergrond bij het MNP-rapport 'Opties voor Europese landbouwsubsidies
- 88 *Hinssen, P.J.W.* Werkprogramma 2008; Unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu (WOT-04). Programma 001/003/005
- 90 *Kramer, H.* Geografisch Informatiesysteem Bestaande Natuur; Beschrijving IBN1990t en pilot ontwikkeling BN2004
- 92 *Jaarrapportage 2007.* WOT-04-001 – Koepel
- 93 *Jaarrapportage 2007.* WOT-04-002 – Onderbouwend Onderzoek
- 94 *Jaarrapportage 2007.* WOT-04-003 – Advisering Natuur & Milieu
- 95 *Jaarrapportage 2007.* WOT-04-005 – M-AVP
- 96 *Jaarrapportage 2007.* WOT-04-006 – Natuurplanbureau functie
- 97 *Jaarrapportage 2007.* WOT-04-007 – Milieuplanbureau functie
- 98 *Wamelink, G.W.W.* Gevoeligheds- en onzekerheids-analyse van SUMO
- 99 *Hoogeveen, M.W., H.H. Luesink, L.J. Mokveld & J.H. Wisman.* Ammoniakemissies uit de landbouw in Milieubalans 2006: uitgangspunten en berekeningen
- 100 *Kennismarkt 3 april 2008; Van onderbouwend onderzoek Wageningen UR naar producten MNP*
- 101 *Mansfeld, M.J.M. van & J.A. Klijn,* "Balansen op de weegschaal". Terugblik op acht jaar Natuurbalansen (1996-2005)
- 102 *Sollart, K.M. & J. Vreke.* Het faciliteren van natuur- en milieueducatie in het basisonderwijs; NME-ondersteuning in de provincies
- 103 *Berg, F. van den, A. Tiktak, J.G. Groenwold, D.W.G. van Kraalingen, A.M.A. van der Linden & J.J.T.I. Boesten,* Documentation update for GeoPEARL 3.3.3
- 104 *Wijk, M.N., van (redactie).* Aansturing en kosten van het natuurbeheer. Ecologische effectiviteit regelingen natuurbeheer
- 105 *Selnes, T. & P. van der Wielen.* Tot elkaar veroordeeld? Het belang van gebiedsprocessen voor de natuur
- 106 *Annual reports for 2007; Programme WOT-04*
- 107 *Pouwels, R. J.G.M. van der Gref, M.H.C. van Adrichem, H. Kuiper, R. Jochem & M.J.S.M. Reijnen,* LARCH Status A
- 108 *Wamelink, G.W.W.* Technical Documentation for SUMO2 v. 3.2.1,
- 109 *Wamelink, G.W.W., J.P. Mol-Dijkstra & G.J. Reinds,* Herprogrammeren van SUMO2. Verbetering in het kader van de modelkwaliteitsslag
- 110 *Salm, C. van der, T. Hoogland & D.J.J. Walvoort,* Verkenning van de mogelijkheden voor de ontwikkeling van een metamodel voor de uitspoeling van stikstof uit landbouwgronden
- 111 *Dobben H.F. van & R.M.A. Wegman,* Relatie tussen bodem, atmosfeer en vegetatie in het Landelijk Meetnet Flora (LMF)
- 112 *Smits, M.J.W. & M.J. Bogaardt.* Kennis over de effecten van EU-beleid op natuur en landschap
- 113 *Maas, G.J. & H. van Reuler.* Boomkwekerij en aardkunde in Nederland,
- 114 *Lindeboom, H.J., R. Witbaard, O.G. Bos & H.W.G. Meesters.* Gebiedsbescherming Noordzee, habitattypen, instandhoudingdoelen en beheermaatregelen
- 115 *Leneman, H., J. Vader, L.H.G. Slangen, K.H.M. Bommel, N.B.P. Polman, M.W.M. van der Elst & C. Mijnders.* Groene diensten in Nationale Landschappen- Potenties bij een veranderende landbouw,
- 116 *Groeneveld, R.A. & D.P. Rudrum.* Habitat Allocation to Maximize Biodiversity, A technical description of the HAMBO model
- 117 *Kruit, J., M. Brinkhuijzen & H. van Blerck.* Ontwikkelen met kwaliteit. Indicatoren voor culturele vernieuwing en architectonische vormgeving
- 118 *Roos-Klein Lankhorst, J.,* Beheers- en Ontwikkelingsplan 2007: Kennismodel Effecten Landschap Kwaliteit; Monitoring Schaal; BelevingsGIS
- 119 *Henkens, R.J.H.G.,* Kwalitatieve analyse van knelpunten tussen Natura 2000-gebieden en waterrecreatie
- 120 *Verburg, R.W., I.M. Jorritsma & G.H.P. Dirkx.* Quick scan naar de processen bij het opstellen van beheerplannen van Natura 2000-gebieden. Een eerste verkenning bij provincies, Rijkswaterstaat en Dienst Landelijk Gebied
- 121 *Daamen, W.P.* Kaart van de oudste bossen in Nederland; Kansen op hot spots voor biodiversiteit
- 122 *Lange de, H.J., G.H.P. Arts, W.C.E.P. Verberk,* Verkenning CBD 2010-indicatoren zoetwater.

- Inventarisatie en uitwerking relevante indicatoren voor Nederland
- 123** *Vreke, J., N.Y. van der Wulp, J.L.M. Donders, C.M. Goossen, T.A. de Boer, R. Henkens, Recreatief gebruik van water. Achtergronddocument Natuurbalans 2008*
- 124** *Oenema, O., J.W.H. van der Kolk, Over de complexiteit van milieubeleid en haar berekenbaarheid*
- 125** *Oenema, O., A. Tiktak, Niet is zonder grond*
- 126** *Kamphorst, D.A., Beleidsprogramma Biodiversiteit. Verkenning van de beleidstheorie*
- 127** *Dirkx, G.H.P., F.J.P. van den Bosch, Quick scan gebruik Catalogus groenblauwe diensten*
- 128** *Loeb, R., P.F.M. Verdonschot, De complexiteit van nutriëntenlimitaties in oppervlaktewateren*
- 129** *Kruit, J., P.M. Veer, Herfotografie van landschappen*
- 130** *Smit, A., O. oenema, J.W.H. van der Kolk, Indicatoren Landelijk Gebied*
- 131** *Agricola, H.J., Achtergronddocument nulmeting Monitor Agenda Vitaal Platteland*
- 132** *Jaarrapportage 2008. WOT-04-001 – Koepel*
- 133** *Jaarrapportage 2008. WOT-04-002 – Onderbouwend Onderzoek*
- 134** *Jaarrapportage 2008. WOT-04-003 – Advisering Natuur & Milieu*
- 135** *Jaarrapportage 2008. WOT-04-005 – M-AVP*
- 136** *Jaarrapportage 2008. WOT-04-006 – Natuurplanbureaufunctie*
- 137** *Jaarrapportage 2008. WOT-04-007 – Milieuplanbureaufunctie*